

Аналіз джерел показав, що починаючи з 1570 року, від моменту впровадження імператором Максиміліаном I “Військового права для ландскнехтів та пішого німецького люду”, починається децентралізація військового судочинства, а саме – розподіл судових повноважень за родами військ.

Упродовж всієї історії існування військових судів спостерігається певна тенденція підсилення їхньої ролі та розширення компетенції в періоди внутрішньої чи зовнішньої загрози державному ладу.

Іншою тенденцією було створення спеціальних військових судів на період ведення війн, які в різний період і в різних державах Європи мали специфічні назви: військово-польові; швидковирішуючі; надзвичайні. Судовий процес у цих судах був швидким і позбавленим певних формальностей, які, на думку законодавців тих часів, були неприйнятними у військовий час.

1. Указ Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 “Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів”. 2. Закон України “Про судоустрій і статус суддів”: Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 41–42. 3. Голунський С.А., Карев Д.С. Военные суды и военная прокуратура. – М.: “Академия”, 1940. – 223 с. 4. Абрамович-Барановский С.С. Значение военного начальства в военно-уголовном судопроизводстве. – С.-Петербург, 1896. – 186 с. 5. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб. [у 3-х кн.]. – К.: “Юрінком Інте”, 2001.

УДК 355.359.08:355.16

Ю.В. Бураков

Академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

© Бураков Ю.В., 2012

Аналізується проблема інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах України на прикладі Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

The problem of information support of research and scientific and technical work at the military schools for higher education on the model of Army Academy named after hetman Petro Sahaydachyi is investigated.

Цілою низкою наукознавчих дослідницьких факторів, які впливають на результативність та ефективність діяльності ученого, доведено, що для кожного працівника вищої школи надзвичайно важливо, щоб він мав оперативний доступ до інформації з профілю його досліджень, яка наближається до рівня передового фронту нових знань [1; 2]. До того ж вкрай важливо, щоб кожний дослідник, який має доступ до новітніх наукових знань, був здатний погоджувати та оцінювати власні ідеї та результати своєї діяльності зі світовими ідеями та здобутками. У законі України “Про національну програму інформатизації” зазначається: “Національна інформаційна інфраструктура, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприятиме рівноправній інтеграції України у світове співтовариство” [3].

Проблема інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності (ННТД) у вищих військових навчальних закладах України має актуальний характер. В умовах реформування Збройних сил України (ЗСУ) вдосконалення інформаційного забезпечення науки у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) розглядається як вагомий чинник інноваційного розвитку. У військових вишах широко впроваджуються комп’ютерні інформаційні технології, зростають

вимоги до бібліотечно-інформаційної діяльності, формування поточних архівів, вдосконалення діловодства. Ці заходи спрямовані на збереження документно-інформаційних ресурсів як бази наукових досліджень. Створюються спеціалізовані організації – аналітичні групи, реферативні, інформаційні та консультаційні служби.

Питання інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності у вищій школі певною мірою знайшли відображення у навчальній літературі з організації та методології наукових досліджень, де основну увагу переважно приділено аналізу організації ННТД та її ефективності в різних галузях народного господарства, насамперед в аспекті розвитку інноваційної діяльності [4–8]. У розвідці Ю.Л. Бондаренко, М.М. Проценко і І.М. Сашука узагальнений досвід організації та проведення наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах [9]. Проте інформаційна складова ННТД у ВВНЗ залишається маловивченою ділянкою організації військової науки.

Мета роботи – проаналізувати інформаційне забезпечення ННТД у ВВНЗ на прикладі Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (АСВ) – флагмана вищої військової освіти в Україні.

Для ефективного здійснення наукової і науково-технічної діяльності була створена і активно функціонує система воєнно-наукових досліджень АСВ, яка включає: підсистему управління науковою і науково-технічною діяльністю; підсистему наукових, навчально-наукових структурних підрозділів; підсистему забезпечення наукової і науково-технічної діяльності; підсистему консультативно-дорадчих органів [10, с. 215].

Підсистема управління призначена для організації планування, координації, забезпечення контролю за виконанням наукової роботи. Основний її зміст – науково-організаційна робота. Загальне керівництво НіНТД здійснює начальник АСВ, безпосереднє керівництво – заступник начальника Академії з наукової роботи, управління цим видом діяльності покладено на науково-організаційний відділ.

Підсистема навчально-наукових підрозділів призначена для виконання наукових досліджень та інших заходів НіНТД в інтересах оборони держави. Її основний зміст – наукова робота, науковий супровід (впровадження результатів наукової роботи). До складу підсистеми навчально-наукових підрозділів зараховані 4 факультети, 21 кафедра, Науковий центр Сухопутних військ, Навчально-науковий центр мовної підготовки, ад'юнктура.

Підсистема забезпечення НіНТД включає відділення військово-технічної інформації, загальноакадемічну універсальну бібліотеку (загальний бібліотечний фонд становить понад 20 тис. примірників), науково-технічну бібліотеку Наукового центру Сухопутних військ, бібліотеку для службового користування, методичний кабінет Академії та методичні кабінети кафедр.

Підсистема консультативно-дорадчих органів призначена підвищити рівень обґрунтованості та узгодженості вирішення питань функціонування і розвитку воєнної науки, забезпечення колегіальності під час підготовки таких рішень. Колегіально-дорадчими органами є Вчена рада Академії, вчені ради факультетів, науково-технічна рада Наукового центру Сухопутних військ, Спеціалізована рада із захисту дисертацій. Консультативними органами є: науковий академічний семінар, постійно діючий науково-технічний семінар Наукового центру Сухопутних військ, постійно діючі комісії Вченої ради [10, с. 215–216]. Структура і склад системи воєнно-наукових досліджень Академії забезпечують реалізацію концепції поєднання освіти і науки та ефективність наукових досліджень. Педагогічні працівники беруть активну участь в наукових дослідженнях, а наукові співробітники – у викладацькій роботі.

Ефективність наукової діяльності переважно визначається можливістю доступу до наукової та науково-технічної інформації. Розвиток процесів поділу наукової праці привів до різкої інтенсифікації інформаційного обміну, перетворивши науково-інформаційну діяльність на один з найважливіших елементів наукової інфраструктури. Одним з основних напрямів удосконалення наукових досліджень керівництвом Академії визначено інформатизацію. Основною метою інформатизації є забезпечення ефективної координації наукових досліджень і оптимізація використання інформації.

Головними напрямками розвитку інформаційного забезпечення НіНТД є: уніфікація методичних, програмно-технічних і технологічних підходів, пріоритетність забезпечення наукових підрозділів сучасною комп'ютерною технікою, розвиток і вдосконалення інформаційного обліку та системи

гарантування інформаційної безпеки; розроблення з урахуванням вимог закону України “Про державну таємницю” [11] спеціалізованих інформаційних технологій для їх впровадження під час формування інтегрованих баз даних; широке використання можливостей глобальної мережі Інтернет з метою апробації наукових досліджень (розміщення на веб-сторінках результатів наукових досліджень для широкого обговорення їх фахівцями). Проте залишаються поза увагою питання створення власних і доступ науковців до світових електронних бібліотек, електронної періодики.

Наукова інформація – специфічна галузь воєнного забезпечення, найважливіша передумова виконання основних завдань ЗСУ, необхідна умова військової діяльності. Загальна зацікавленість в ефективному використанні змісту інформаційного середовища зумовлює спрямованість наукового потенціалу на вирішення фундаментальних та прикладних проблем забезпеченням засобами наукових інформаційних комунікацій, що впливатиме на ефективність інноваційних та наукових процесів.

Джерелами інформації є передбачені чинним законодавством України документи та інші носії, що зберігають інформацію. Сукупність джерел інформації становлять інформаційні ресурси – систематизоване зібрання наукової і науково-технічної літератури та документації (книги, брошури, періодичні видання, патентна, нормативно-технічна та конструкторська документація, звітна документація про науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), депоновані рукописи, переклади наукової літератури тощо), зафіксоване на паперових, електронних та інших носіях [12]. Порядок інформаційного забезпечення суб’єктів НІНТД регламентується відповідними документами. Суб’єкти НІНТД здійснюють доступ до інформаційних ресурсів за такими формами: вільний доступ до відкритої інформації довідково-інформаційних фондів загальнодоступного користування; обмін інформацією з організаціями та установами інших ВВНЗ та НДУ на договірній основі (договори про співробітництво); одержання інформації за запитом від відповідної організації, установи; доступ до міжнародних інформаційних ресурсів (використання Інтернет).

На тлі зростання обсягів наукової інформації виникає необхідність її швидкого розповсюдження. Однак на шляху впровадження нових наукових розробок виникають інформаційні та комунікаційні бар’єри. Основні результати своєї наукової праці учені передають у вигляді публікацій, винаходів тощо. Ефективність впровадження таких розробок залежить також і від тривалості шляху отримання інформації від виконавця до споживача. У великому спектрі комунікаційних засобів провідне місце посідають наукові видання. Проте через об’єктивні причини незначна їхня кількість не завжди задовольняє потреби сучасних споживачів. Для користувача кінцевим продуктом є інформація, яка містить відомості фактичного характеру, тобто наукових фактів. Такі чинники, як розпорошеність інформації у великому обсязі видань, тривалий термін підготовки до публікації матеріалів негативно впливають на оперативність інформації. Тому набуває значення вдосконалення системи електронних наукових комунікацій та пошукових можливостей світових комунікаційних засобів.

Наукова комунікація – вкрай важлива складова розвитку науки, її рушійна сила. Серед засобів наукової комунікації – через публікації та через міжособистісне і спілкування (конференції, семінари тощо) – чільне місце по праву належить журналам і збірникам. Науковий журнал (збірник) був і продовжує залишатися сьогодні найуспішнішим та найвдалішим засобом наукової комунікації. Як першоджерело для опублікування наукових ідей, теорій, результатів досліджень, місце для критичного розгляду нових ідей тощо, він відіграє важливу роль у системі наукової інформації, у її розповсюдженні зокрема. Публікації у наукових журналах (збірниках) за оперативністю завжди випереджають інші види наукових публікацій, наприклад, монографії, тому вони впевнено вважаються серцем системи наукової комунікації, тоді як монографії, огляди, реферати та бібліографічні огляди, а також сучасні бази даних – відіграють лише допоміжну роль. Науковий журнал (збірник) – найефективніша та найдешевша модель публікації наукової інформації, коли дослідники періодично надсилають результати своїх досліджень до видання, що збирає і публікує ці статті [13, с. 32].

Як приклад, можна навести Академію Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Відповідно до закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [14], наказу Міністра оборони України “Про затвердження Інструкції про порядок підготовки до видання навчальної літератури та наукових публікацій у Збройних силах України” [15], з метою вдосконалення механізму інформування про творчий доробок науковців в Академії Сухопутних військ видаються два

фахові збірники, які виходять двічі на рік, і один збірник, призначений для публікації статей курсантів (слухачів). Фахові збірники призначені для поширення суспільно-гуманітарної (“Військово-науковий вісник”) та науково-технічної (“Військово-технічний збірник”) інформації.

Увага науковців прикута до появи нової форми наукового журналу – електронного, що спричинило низку змін власне і у самій системі наукової комунікації, і в усіх складових ланцюга: автор – наукова праця – публікація – видавництво – бібліотека – читач. За вимогою ВАК України кожне сучасне фахове видання повинно зберігатися, крім паперової, також і в електронній формі у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Ця вимога дуже спрощує формування електронних фондів військових журналів та збірників [16].

Протягом століть інформаційне забезпечення здійснювали бібліотеки, а основним інструментом доступу до інформаційних ресурсів була бібліографія. Швидкий розвиток суспільства та зростання обсягів інформації в усіх галузях людської діяльності, поява автоматизованих систем зробила актуальною автоматизацію бібліотечно-інформаційних процесів. Але для деяких бібліотек вирішення цієї проблеми тільки зараз стало доступним.

Одним із структурних підрозділів, покликаним виконувати завдання інформатизації, є бібліотека АСВ, яка успішно впровадила систему автоматизації інформаційних ресурсів. Інформаційні технології скоротили час на виконання інформаційних запитів, але їхній вплив на фонди поки що виражений меншою мірою. Стосовно книги здійснюється процес комплектування, а щодо електронного документа – організується доступ. Однак, якщо документ переноситься на сервер бібліотеки, тобто стає реальною частиною її фонду, то можемо також говорити про комплектування електронними документами. Воно здійснюється за двома напрямками: створення фонду документів, що існують тільки в електронному вигляді для користувачів цієї бібліотеки, і створення фонду електронних копій із друкованих видань.

В умовах впровадження сучасних інформаційних технологій бібліотечно-інформаційна діяльність зазнає істотних змін. Особлива увага відводиться ролі бібліотекаря в інформаційному середовищі, а бібліотека виступає як бібліотечно-бібліографічний, науково-дослідний та культурно-освітній центр, який відіграє провідну роль у науковому інформаційному забезпеченні науки. Бібліографи спільно з науковцями та викладачами Академії формують колекції повнотекстових монографій, підручників, навчальних презентацій, відеофільмів тощо.

Виникають та одержують розповсюдження нові засоби і форми електронних ресурсів. Науковцям надається інформація на друкованих носіях та в електронному вигляді. Передусім це стосується наукових журналів. Крім того, більшого значення у системі інформаційного забезпечення науки набувають електронні бібліотеки, що так само, як інформаційні ресурси нового типу, виступають базою для проведення досліджень на новому рівні [17, с. 10].

Традиційними об’єктами впровадження інформаційних технологій у бібліотеці, на думку науковців, є: їхнє комплектування й облік літератури, каталогізація, обслуговування читачів, підготовка бібліографічних покажчиків, довідково-бібліографічне обслуговування. Електронна бібліотека – це ефективний засіб оптимального інформаційного забезпечення науки в умовах інформатизації. Вона докорінно змінила принцип інформаційного обслуговування науковців: звертаючись до системи, вони отримують не лише посилання (бібліографію, джерела), а й сам документ (повну копію оригінальної статті, автореферату дисертації, графічний образ малюнка тощо). Особливістю електронної бібліотеки є поєднання різних форм надання інформації та високий процент її залучення [17, с. 37].

Чільне місце в системі інформаційного забезпечення науки посідають електронні бібліотеки інших навчальних закладів. Доступ до їхніх ресурсів мають науковці, викладачі та курсанти АСВ. Як відображення великої значущості проблематики таких бібліотек є значний обсяг публікацій у професійних періодичних виданнях.

Поняття “електронна бібліотека” є широким та містким, вміщає велику кількість різних аспектів та проблем. Вона – не аналог традиційної бібліотеки, а складна інформаційно-бібліотечна система, яка дає змогу надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів (текстових, образотворчих, звукових, відео й інших), локалізованих у самій системі, а також доступних їй через телекомунікаційні мережі зв’язку.

Основними завданнями діяльності електронної бібліотеки є: тематичне упорядкування накопичених масивів інформації для реалізації інформаційного пошуку та задоволення інформаційних потреб науковців; аналітико-синтетичне опрацювання електронних документів, створення їхніх ефективних змістових пошукових образів; надання комфортного он-лайнного доступу до наукової інформації; ефективність використання ресурсу електронних бібліотек [17, с. 49].

Бібліотека АСВ завершує роботу над створенням електронного каталогу фондів: будь-який документ, книжка чи періодичне видання проходить обов'язкове комп'ютерне опрацювання, їх вводять до електронного каталогу. Проте це невеликий крок до створення електронної бібліотеки. Найзатребуваніші книги повинні бути відскановані, переведені в електронний інформаційний ресурс. Мав би відбуватися обмін цими ресурсами між іншими бібліотеками ВВНЗ.

Електронні бібліотеки стають дуже важливим засобом в інформаційному забезпеченні науки в ЗСУ. Робота щодо їх створення ґрунтується на принципі зацікавленості індивідуальних і колективних авторів (учених, наукових установ, навчальних закладів тощо) у тому, щоб їхні наукові досягнення увійшли до національного військового інформаційного ресурсу, що надає їм можливість довести до світової спільноти відомості про публікації та результати досліджень в Україні. Інтеграційним ядром наукової бібліотеки ВВНЗ можуть бути фонди дисертацій та авторефератів дисертацій, передусім захищених в Україні, методичних вказівок та рекомендацій, монографій науковців, нормативно-інструктивних документів, науково-теоретичних збірників, бібліографічних покажчиків. Така бібліотека може обирати найновіші технології формування та управління електронними ресурсами, які є ресурсоорієнтованими на транспортування знань у каналах інформаційного забезпечення науки.

Сучасний читач бібліотеки, а в бібліотеці АСВ – це наукові співробітники Наукового центру Сухопутних військ, викладачі, курсанти – потребує іншого, досконалішого обслуговування. Бібліотека Академії здійснила перші кроки у переході на новий рівень обслуговування читачів – створення електронного читального залу повнотекстових баз даних. Подальша інформатизація бібліотечної системи передбачає: створення відділу (сектору) з роботи з базами даних для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності; підвищення кваліфікації працівників; забезпечення бібліотеки сучасними засобами оргтехніки; редагування електронного каталогу; проведення рекаталогізації, автоматизації системи обслуговування читачів на абонементі та в читальному залі. Запроваджено забезпечення бібліографічними довідками пріоритетних категорій користувачів (наукових співробітників, ад'юнктів, викладачів) та проводиться облік їхніх фахових потреб.

Концепція інформатизації АСВ містить сукупність основоположних принципів і поглядів, формує середньострокові перспективи розвитку інформаційного середовища Академії та визначає основний перелік заходів, що плануються до виконання. Підпорядкованість інформатизації завданням навчально-виховного процесу, НіНТД та ефективному управлінню повсякденною діяльністю передбачає відповідну матеріально-технічну базу інформатизації, її технології та архітектуру комп'ютерної мережі. Здійснення інформатизації на новітній матеріально-технічній, технологічній і організаційній базі потребує залучення сучасних інформаційних ресурсів у межах пріоритетних фінансових витрат на їх придбання.

Головною метою інформатизації АСВ є створення інфокомунікаційної структури та інформаційного середовища, які б відповідали світовому рівню, що повинно забезпечити: найвищу якість навчального процесу; здатність виконувати найсучасніші військово-наукові дослідження; ефективну службову діяльність усіх посадових осіб Академії та її структурних підрозділів за результатами та витратами матеріальних ресурсів і часу тощо. З метою оптимізації інформаційного забезпечення потреб споживачів інформації на веб-сайті Академії розміщені тематичні добірки, повні тексти статей, графіки, щоденні новини; оголошення про конференції тощо.

Сьогодні відсутня єдина концепція щодо створення веб-сайтів ВВНЗ України. Це призводить до того, що веб-сайти військових вишів мають різні структури, містять інформацію різного ступеня деталізації. Так, лише веб-сайти АСВ та Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" розміщують публікації своїх наукових та науково-педагогічних кадрів.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки. По-перше, робота з інформатизації у ВВНЗ України зацентрована на цьому етапі на фізичний розвиток мережі та організацію доступу до світових електронних видань. По-друге, сьогодні відсутня єдина концепція щодо створення

електронної бібліотеки ВВНЗ. По-третє, відсутня стандартизація веб-сайтів ВВНЗ, що призводить до різнопланованості в обміні інформацією. По-четверте, існує нагальна потреба у формуванні єдиної електронної бібліотеки ВВНЗ Міністерства оборони України, насамперед створення фонду дисертацій з галузі “військові науки”. (Це сприятиме значному покращанню науково-інформаційного забезпечення військової науки. Очевидною перевагою такої бібліотеки є можливість військової наукової спільноти ознайомитись із результатами наукових досліджень різних наукових шкіл). По-п’яте, в системі військової освіти поки що не створений дієвий механізм керування інформаційно-видавничою діяльністю. Відсутня ефективна система пропаганди та впровадження досягнень науки та техніки, належна інтеграція науки з навчанням. Для того, щоб активізувати інтеграцію військової науки та освіти необхідно зробити ґрунтовний порівняльний аналіз вітчизняної системи наукової інформації із світовою. За результатами проведеного аналізу визначити, що потребує змін у нашій системі наукової інформації, та розпочати реформи щодо покращання інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної інформації у вищих військових навчальних закладах України.

Головним змістом діяльності ВВНЗ повинно стати формування інноваційного середовища з орієнтацією на запровадження інформаційної культури і системної роботи в умовах добротного науково-методичного забезпечення, зокрема, приведення законодавчої і нормативно-правової бази науково-інформаційного забезпечення до світових вимог, відповідного структурування системи інформаційного забезпечення та доступу до міжнародних інформаційних систем.

1. *Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua>.
2. Ніколайчук І. Самоізоляція в науці веде в нікуди. – *Дзеркало тижня.* – № 16. – 28 квітня, 2011.
3. Закон України від 4 лютого 1998 р. “Про національну програму інформатизації” // *Голос України.* – 1998. – 7 квітня. – С. 5–6.
4. П’ятницька-Позднякова І.С. *Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб.* – К., 2002. – 116 с.
5. Стеченко Д.М., Чмир О.С. *Методологія наукових досліджень: підруч.* // 2-ге вид. – К., 2007. – 317 с.
6. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч.* // 6-те вид. – К., 2008. – 310 с.
7. Гайдучок В.М., Затхей Б.І., Лінник М.К. *Теорія і технологія досліджень: навч. посіб.* – Львів, 2006. – 232 с.
8. Пасмор Н.М. *Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів.* – К., 2007. – 112 с.
9. Бондаренко Ю.Л., Проценко М.М., Сащук І.М. *Досвід організації та проведення наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах // Інформаційні системи: зб. наук. пр. ЖВІ НАУ.* – Вип. 4 – 2011, С. 22–32.
10. Фтемов Ю.О., Бураков Ю.В. *Становлення та розвиток наукової роботи в Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного // Військово-науковий випуск.* – Вип. 15. – Львів: АСВ, 2011, С. 213–222.
11. Закон України “Про державну таємницю”. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Слободяник М.С. *Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій.* – К., 1995. – 267 с.
13. Ільганаєва В.О. *Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: Основні стратегії розвитку // Вісник Харк. держ. акад. культури. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика: зб. наук. пр.* – Харків, 1999. – Вип. 1. – С. 30–37.
14. “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-ХІІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2782-12>.
15. “Інструкція про порядок підготовки до видання навчальної літератури та наукових публікацій у Збройних силах України”: Наказ Міністерства оборони України від 01 листопада 2005 року № 654. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1377-0515>.
16. “Порядок передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського”: Наказ Вищої атестаційної комісії України від 07 липня 2008 р. № 436/311. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0020-09>.
17. Армс В. *Електронные библиотеки: учеб. пособ. [пер. с англ. С.А. Арнаутова].* – М., 2002.